

Як з'явилися «Тіні забутих предків»?

Ілюстратор - Ліспроріс

Не тільки про фільм «Тіні забутих предків» можна говорити: в цьому проекті зібралися визначні постаті повного спектру культури свого часу (художники, письменники й поети, науковці і критики, композитори й, звісно, діячі кінематографу та театру), що він є не лише кінопродуктом, а феноменом, який дає можливість навести своєрідну оптику, через яку українську культуру буде видно в доволі широкому сенсі. Так само повість Михайла Коцюбинського є не тільки самостійним класичним твором, а цілою низкою визначальних зустрічей.

Комікс Володимира і Марії Гавришів (Ліспроріс) – пряма мова дослідника фільму Івана Зеленчука, одна з відповідей на питання про те, чому «Тіні забутих предків» були створені саме в Верховинському районі Карпат, в селищі Криворівня і його околицях, де народжувалася повість і була знята більша частина фільму Сергія Параджанова. Зеленчук зауважує низку подій. У священника Андрія Бурачинського, який служив у криворівнянській церкві протягом сорока років, було дванадцять дітей. Першим науковцем, який потрапив у його родину зятем, був ректор львівського університету й співавтор «Русалки Дністрової» Яків Головацький. Пізніше чоловіком онуки отця Андрія – Палагії Майковської – став етнограф Володимир Гнатюк. «І життя є життя», – розповідає Зеленчук, – «бо раптом дружина Гнатюка зустрічає дружину Франка, десь на базарі. Говорять двоє: «Де ти там відпочиваєш?» – «Я там відпочиваю, бо мій чоловік там» – «Ідьте до мене». І таким чином у Криворівню приїхав Іван Франко».

Як бачимо в коміксі, Коцюбинський потрапив у Карпати завдяки плідному листуванню з Гнатюком, який «...до того жив у Криворівні вже 17 літ. Під літом розуміється мінімум три місяці. Тобто він винаймав хату, є дружина, є діти. Він сидів там і писав, писав, писав... Він упорядковував більше сорока книг, фольклорно-етнографічних зібрань». Листування почалося раніше за особисту зустріч. У серпні 1902 року Гнатюк вперше надіслав письменникові власну книгу – том «Етнографічних матеріалів з Угорської Русі» видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Коцюбинський відреагував із бурхливою зацікавленістю, кількома листами поспіль. Йому подобалися коломийки та специфічна гуцульська мова. Згодом, після повернення Коцюбинського з Італії, разом із Гнатюком, а часом і в компанії Івана Франка, вони подорожуватимуть карпатськими селами, вивчаючи гуцульську культуру та дискутуючи з приводу майбутнього української літератури.

У вересні 1911 року Коцюбинський повідомив Гнатюка про стан роботи над художнім твором: «Боюсь, хвилююсь, але пишу». Завершена в Чернігові повість «Тіні забутих предків» вийшла друком у журналі «Літературно-науковий вісник» у 1912 році.

ЧОМУ КОЦЮБИНСЬКИЙ ДО НАС ПРИЇХАВ?
ГНАТЮК І КОЦЮБИНСЬКИЙ БУЛИ ДУХОВНИМИ
БРАТЯМИ. НІХТО ТАК НЕ ЗАХОПЛЮВАВСЯ
КОЦЮБИНСЬКИМ, ЯК ГНАТЮК. ВІН ВСЕ ПРО
ГУЦУЛЬЩИНУ ЙОМУ СЛАВІ І КАЗАВ, ЩО ВІН
МАЄ ПРО ЦЕ ЩОСЬ НАПИСАТИ. ТОЖ КОЦЮБИНСЬКИЙ
МАВ ВЕЛИЧЕЗНУ КІЛЬКІСТЬ ЛІТЕРАТУРИ, АЛЕ
ГОВОРИВ, ЩО НЕ МОЖЕ ПИСАТИ БЕЗ ЖИВИХ
ВРАЖЕНЬ. ВІН ТОДІ ПРАЦЮВАВ В ІТАЛІЇ.

НА НАСТІЙЛИВЕ ПРОХАННЯ ГНАТЮКА ВІН ПРИЇЗДЖАЄ — НА 1910, 1911 ТА 1912 РОКИ

БО НА МОЮ ДУМКУ НЕМУДРО ГОВОРИТИ
ПРО ФІЛЬМ, НЕ ГОВОРЯЧИ ПРО КНИГУ.

Лариса Кадочникова

Виконавиця ролі Марічки. 1937

Ілюстратор - Юлія Тверітіна

Участь у зйомках фільму «Тіні забутих предків» стала для Лариси Кадочникової не лише іконічною роллю (акторку досі впізнають як Марічку Гутенюк), але й вирішальною подією з точки зору всього творчого шляху. З 1961 року Кадочникова грала у московському театрі «Современник» Олега Єфремова. Він не хотів відпустити акторку на кіностудію Довженко й поставив її перед вибором: або вона залишиться у театрі, або покине його назавжди – заради чоловіка (Юрія Іллєнка), якого Єфремов не знав, режисера Параджанова – про якого Єфремов не чув, і фільму по повісті Коцюбинського, якого Єфремов не читав. Вибір на користь фільму дійсно закрити шлях назад. Кадочникова пояснює: «Из этого театра никто не уходил. Отсюда выгоняли».

За словами Кадочникової, першими словами, які сказав їй Сергій Параджанов були: «Так это же Маричка!». Тоді він не тільки вперше побачив її, а й сказав це у час, коли сама акторка ще не мала уяви про героїню, яку могла зіграти.

Як знімається кіно?

Ілюстратор – Ліспоріс

В основі коміксу Володимира і Марії Гавришів лежить спогад Ганни Іллічук про шкільні роки, коли у її повсякденному житті трапилася нагода бачити зйомки фільму «Тіні забутих предків». На той час у Карпатах не було телебачення, а щоб подивитися кіно, люди збиралися в клубі, переважно на індійські фільми. Гуцули згадують, що для них було великою несподіванкою те, що фільми знімаються не лише нелінійно, а й невідповідно пори року, яка зазначена у сценарії. Пані Ганна каже: «...я не розуміла, що це таке – кіно? Я не мала уяви. То немов сліпа людина, яка не може уявити інакше світ, аніж вона його на дотик відчує. Я питала старшу сестру, бо вона 1945 року народження: «Скажи, що таке кіно? То намальоване?». Вона сказала, що то на полотні, що є живі люди... Але якщо ти не бачив того, як ти можеш це уявити?». Проте висока ціннісна вартість цього явища школярам була гарно відома: у їхньому житті похід у кіно мав статус рідкісної, особливої події, яка, крім того, мотивувала до гарних оцінок та відповідної поведінки. Найгіршим батьківським покаранням могло бути позбавлення дитини фільму. Через відверті сцени, в яких оголена акторка Тетяна Бестаєва займається ворожінням, на верховинську прем'єру «Тіней забутих предків» не пускали дітей, що були молодші за учнів старших класів. Тому юна Іллічук вдалася до хитрощів: «Я попросила в своєї шкільної подруги пальто, щоб виглядати якось більше, щоб подумали ніби я старшокласниця. Коли дійшла вже до дверей, де стояла білетерша, вона мене не пустила, бо відразу побачила. Хоча я і на пальці ставала, щоб бути довшою, обличчя моє показало, що я ще дитина». Вперше фільм «Тіні забутих предків» Ганна Іллічук побачила близько 1968 року.

МИ БАЧИЛИ ЗІ ШКІЛЬНОГО ПОДВІР'Я, ЩО ДЕСЬ НА ГОСПОДАРСЬКОМУ ДВОРІ СТОІТЬ ТАКА ХАТА ГУЦУЛЬСЬКА НЕДОБУДОВАНА, СКЛАДЕНА З КОЛОД, А В НІЙ ЗАТЕСАНА СОКИРА І НА ПОРОЗІ СІДІТЬ МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК В ГРИМІ. СІДІТЬ І ГРАЄ НА ДРИМБІ. ЗВУНУ МАЙЖЕ НЕ ЧУТИ, НІХТО НІЧОГО НЕ ГОВОРИТЬ. ПРОХОДІТЬ ЖІНКА СТАРША ВЯЗАНА ПО-ГУЦУЛЬСЬКИ У ХУСТКУ, ПРИНОСИТЬ МАКІТРУ ІЗ ВАРЕНИКАМИ, СТАВИТЬ ЇЇ ОУ НА ПОРІГ, ЩОБ ВІН ЇЇ. АЛЕ ВІН СОБІ ПРОДОВЖУЄ ГРАТИ. МЕНІ БУЛО НЕЗРАЗУМІЛО, ЧОМУ ЦЕ ТАК. ПОТІМ БАЧУ, ПІДХОДІТЬ ЩЕ ЖІНОЧКА І НА СУХЕ ДЕРЕВО ЗАВ'ЯЗУЄ КВІТИ – НІБИ ЯБЛУНІ ЦВІТЕ. А ЦЕ ОСІНЬ, ЛИСТЯ ВЖЕ НА ДЕРЕВАХ НЕМА.

І ТОДІ Я ЗРОЗУМІЛА, ЩО ТАК ЗНІМАЮТЬ КІНО – ЕПІЗОДАМИ. БО Я СОБІ УЯВЛЯЛА, ЩО КІНО ЯКЕ НАМ У КЛУБІ ПОКАЗУЮТЬ, ЗНАЧИТЬ ЙОГО ТАК І ЗНІМАЮТЬ – ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ. ОТАКІ МИ НАІВНІ БУЛИ. ПІСЛЯ ТОГО БУЛО ЯКЕСЬ ГІРКЕ РОЗЧАРУВАННЯ, Я КІНО НЕ ДИВИЛАСЯ. МЕНІ ЦЕ БУЛО НЕ ЦІКАВО. ЦЕ БУВ ДЛЯ МЕНЕ ОБМАН. ОТАКІ ДИТЯЧІ ВРАЖЕННЯ.

Трембіта Івана Драча

Ілюстратор - Валерій Тихонюк

Музика до фільму записувалася на кіностудії Довженка. Аби транспортувати трембіти до Києва, Сергій Параджанов вмовив персонал літака занести їх у салон. За словами Мирослава Скорика: «Коли вони сідали в літак, то трембіти ніяк не могли уміститися. Тому до літака підставили ще один трап і засували боком <...> [Ці трембіти] звучать власне на самому початку фільму».

Комікс Валерія Тихонюка – напівуявна сцена, візуалізація того, як тісно триметровому музичному інструменту на широких вулицях столиці, й навіть на листі. Трембіта така велика, що не вміщується у коміксову сітку, місцями ніби «пробиває» її. Проте особи, які несуть трембіту, цілком реальні – це Параджанов та Іван Драч. Також відомо, що таким самим чином вони прямували у театр Івана Франка, де проходив ювілейний вечір Михайла Коцюбинського. Користуючись нагодою, Параджанов вирішив зробити подарунок учасникам зустрічі від знімальної групи «Тіней забутих предків» (фільм уже був знятий), і запросив з собою Драча. Вже на вході до театру їх зупинили і заборонили заходити всередину. Драч згадує: «Параджанов був настільки розлючений, що сказав мені: «Пішов ти к є**ні матері з цією українською культурою!». І шпурнув у мене цю трембіту. Вона до сих пір стоїть у мене в квартирі».

Нині Іван Драч пише книгу про свого друга, яку планує назвати «Трембіта Параджанова».

Сергій Параджанов

Режисер-постановник, сценарист. 1924-1990

Ілюстратор - Юлія Тверітіна

З київською кіностудією Сергій Параджанов почав співпрацювати у 1950 році на зйомках фільму «Тарас Шевченко» у якості асистента режисера Ігоря Савченка – керівника курсу ВДІКу, на якому Параджанов навчався. У 1952 році у ВДІКу Параджанов зняв короткометражну роботу «Андрієш» за яку отримав диплом від рук голови комісії – Олександра Довженка. До роботи над «Тінями забутих предків» Параджанов поставив сім фільмів, художніх і документальних, різної тривалості – всі на київській кіностудії. Зокрема його цікавили твори Михайла Коцюбинського – крім «Тіней» Параджанов хотів екранізувати «Intermezzo», навіть мав декілька варіантів кіносценарію (Івана Драча і Павла Загребельного), але так і не отримав дозволу на роботу над фільмом. Картина «Тіні забутих предків» принесла режисеру широке визнання серед кінематографістів світу і СРСР, але також мала вплив на подальше загострення стосунків Параджанова з офіційним курсом Партії.

Показ фільму у тюрмі

Ілюстратор - Ілля Угнівенко

Сергій Параджанов казав про себе: «Я вірменин, який народився у Тбілісі і сидів у російській в'язниці за український націоналізм». 1974 року в листах із Лук'янівської тюрми він радив колишній дружині Світлані прочитати про Леся Курбаса, терміново – шостий том Корнія Чуковського про Оскара Уайльда, славив фільми Андрія Тарковського, розповідав про квіти, що ростуть на дворі в'язниці, про ілюстрації до віршів Уолта Уїтмена, які малював. Так само він постійно обдумував свою долю: «...Писати каяття я поки що не хочу, бо я не винен і знаю, що моє каяття буде надруковане в газеті. Не для того мене ув'язнили, щоб помилувати <...> Не знаю, що чекає мене, але знаю, що хотів померти на Україні. Хоч би там як, а я їй багато чим завдячую. Вона велика і друга моя батьківщина. Тому кіно – смішно думати про нього...» [1]. Сім'я Параджанових і тюрма – спадна прогресія у трьох поколіннях. «Я же тоже сидел <...> У нас это семейное. Дедушка шесть раз сидел, папа – три» [2], – каже Сурен Параджанов, син режисера. Він також згадує випадок, як у в'язниці Житомирської області дивувався зацікавленому сприйняттю «Тіней забутих предків» з боку в'язнів: «В тюрьме был такой случай, заключенные узнали, что будут поздно показывать фильм отца «Тени забытых предков», попросили разрешить нарушить режим, чтобы можно было посмотреть. Нам позволили. Заключение так много поняли в этом фильме, я даже не подозревал сам о таких вещах» [там само].

[1] Сергій Параджанов. Листи із Зони // Сергій Параджанов. Злет. Трагедія. Вічність. Упорядник Р. Корогодський. – К.: Спалах, 1994. – с. 192, 199.

[2] Параджанов, Сурен. Если о папе говорили плохо, получали в рыло // Сегодня.UA – 21 июля 2010 [Электронный ресурс]: <http://www.segodnya.ua/culture/showbiz/curen-paradzhnov-ecli-o-pape-hovorili-plokho-poluchali-v-rylo.html>

